

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються особливості розвитку і функціонування інфраструктури товарного ринку в Україні. Аналізується динаміка інфраструктури, ефективність функціонування, обсяг інвестицій. Пропонуються підходи щодо підвищення ефективності функціонування цієї сфери діяльності.

In the article the features of development And operation of an infrastructure of the documentary market in Ukraine are considered. Dynamics of an infrastructure is analysed. Efficiency of operation, volume of the invest ments. It is offered the approaches in relation to the increase of ef ficiency of this line of business are offered

Постановка проблеми. Необхідність і пріоритетність вивчення інфраструктури ринку та її елементів визначається тою важливою роллю, яку вона відіграє у ринковому процесі. Для державної статистики інфраструктура ринку, поза залежністю від форми власності, - частина національного багатства і виробничого потенціалу країни. Крім того ряд її елементів відбивається на рівні життя населення. Інтерес держави пов'язаний ще й з тим, що нерухома власність є об'єктом оподаткування.

Зв'язок проблеми із важливими науковими та практичними завданнями витікає з того, що сьогодні перед наукою і практикою стоїть загальне завдання підвищення ефективності усіх сфер діяльності. Враховуючи той факт, що ринкова сфера вносить значний вклад у створення валового внутрішнього продукту країни (у 2003 році частка валової доданої вартості, створеної у ринковій сфері, становила 20,3 % валового внутрішнього продукту України [1, с.29, 33]), перед науковцями повстало завдання більш детального аналізу ринкових процесів і явищ, у тому числі ринкової інфраструктури.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років, які присвячені даній проблемі, свідчить про наявність досить вичерпних розробок теоретичного і методологічного плану. Основні засади економіко-статистичного аналізу ринкової інфраструктури сформульовані відомим російським вченим І.К.Беляєвським [2, с. 561]. Дослідженням закономірностей стану і розвитку споживчого ринку присвячена стаття цього ж автора "Статистика товарного ринку" [3, с. 12]. Французький вчений Ф.Букерель у роботі "Вивчення ринків" докладно розглянув питання аналізу ринкових процесів [4, с. 16]. Серед вітчизняних вчених, які займаються проблемами аналізу процесів у ринковій сфері, у першу чергу слід відмітити А.В. Головача [5, с. 296]. Питанням вивчення функціонування ринкової сфери також присвячені роботи Г.Д. Кулагіної, А.А. Данченка. Разом з цим, у публікаціях названих авторів питання практичного аналізу сучасного стану і розвитку ринкової інфраструктури в Україні не розглядались. Такому аналізу й присвячено матеріал цієї статті.

Мета даної роботи постає у дослідженні показників стану, розвитку і функціонування ринкової інфраструктури в Україні, визначенні основних тенденцій і закономірностей. Для дослідження поставленої проблеми автором статті були використані методи економіко-статистичного аналізу.

Професор І.К. Беляєвський визначає ринкову інфраструктуру як "сукупність допоміжних підгалузей і засобів, які організаційно і матеріально забезпечують основні ринкові процеси: взаємний пошук один одного продавцями і покупцями, товарорух,

обмін товарів на гроші, а також господарсько-економічну і фінансову діяльність ринкових підприємств” [2, с. 562]. Склад і розвиток ринкової інфраструктури активно впливає на процеси формування купівельного попиту та його задоволення. Функціонування інфраструктури і подальший розвиток як в цілому, так і окремих її елементів потребує певних інвестицій і поточних витрат з урахуванням амортизації і вимог науково-технічного прогресу. Оцінка і аналіз використання матеріально-технічної бази і трудового контингенту повинні бути направлені на підвищення економічної ефективності. Крім того, технологічний процес купівлі-продажу, його організація, місцерозташування підприємства, зовнішній вигляд, обладнання та інше створюють певний імідж фірми. Для бізнес-статистики ці обставини відносять вивчення ринкової інфраструктури до завдань першорядної важливості.

Забезпечення ринкових процесів матеріально-технічними та інформаційними засобами інтегрально відображається вартістю всіх елементів основного капіталу / основних засобів підприємств ринкової сфери.

Основні засоби оптової та роздрібною торгівлі, громадського харчування у фактичних цінах становили на початок 2004 року 26 685 тис.грн., що складало 2,7 % загальної вартості основних засобів усіх сфер діяльності, проти 2,1 % на початок 2000 року [1, с. 87]. Слід відмітити, що за цей період вартість основних засобів у сфері товарного обертання у фактичних цінах збільшилась на 25,1 %, а у порівняних цінах - на 9,6 %.

На початок 2004 року в Україні за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій за формами власності діяло 258 475 об’єктів оптової і роздрібною торгівлі, враховуючи торгівлю транспортними засобами і ресторанне господарство. З тієї кількості у державній власності було всього 1 462 об’єкта (0,6 % загальної кількості), у комунальній власності - 2 952 об’єкта (1,1 %), у приватній власності - 99 515 об’єктів (38,5 %), у колективній власності - 152 228 об’єктів (58,9%), 2 318 об’єктів (0,9 %) знаходилось у власності міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав [1, с. 82]. Динаміка кількості об’єктів сфери товарного обертання за формами власності наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість об’єктів оптової і роздрібною торгівлі за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України за формами власності (на початок року)

Рік	Одиниці виміру	Всього	За формами власності				
			Державна	Комунальна	Приватна	Колективна	Міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав
2002	Одиниці	232 464	1 660	3 094	88 625	137 126	1 959
	%	100	0,7	1,3	38,1	59,1	0,8
2003	Одиниці	246 375	1540	2 972	94 342	145 377	2 144
	%	100	0,6	1,2	38,3	59,0	0,9
2004	Одиниці	258475	1 462	2 952	99 515	152 228	2 318
	%	100	0,6	1,1	38,5	58,9	0,9

Як бачимо у таблиці 1, у 2004 році у державній і комунальній власності залишилось всього 1,7 % підприємств оптової і роздрібною торгівлі. Значна частка

підприємств - 38,5 % знаходиться у приватній власності. А у 1996 році у державній і комунальній власності знаходилося 21,9 % торгових підприємств, а у приватній власності тільки 7,5 % [6, с. 262]. Таким чином, слід відмітити, що в Україні відбулися значні структурні зрушення у розподілі об'єктів ринкової сфери за формами власності.

Проаналізуємо більш детально зміни, які відбулися у системі роздрібно́ї торгівлі. Починаючи з 1991 року кількість об'єктів роздрібно́ї торгівлі в Україні значно зменшується. Так, якщо у 1991 році в Україні діяло 145,7 тисяч підприємств роздрібно́ї торгівлі, то у 2003 році - 83,8 тисяч підприємств [1, с. 303], тобто їх кількість за цей період зменшилася на 61,9 тисяч об'єктів або на 42,5 %. Зміни, які відбулися у роздрібно́ї торговій мережі за останні роки, наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка кількості, розміру і щільності роздрібних торгових підприємств в Україні

Показники	2000 р.	2003 р.	Показники динаміки	
			Абсолютний приріст	Індекс
Кількість підприємств роздрібно́ї торгівлі (на кінець року), тис. од.	103, 2	83, 8	- 19, 4	0, 842
Торгова площа (на кінець року), тис. м ²	7 029	5 896	- 1 133	0, 834
Роздрібний товарооборот (у фактичних цінах), млн. грн.	26 663, 4	46 991, 8	20 328, 4	1, 762
Середньорічна чисельність найманих працівників, тис. осіб	632	563	- 69	0, 891
Середньорічна чисельність населення, млн. осіб	48, 7	47, 4	- 1, 3	0, 973
Середній розмір торгової площі на 1 роздрібне підприємство, м ²	68, 1	70, 4	2, 3	1, 034
Середній товарооборот на 1 підприємство (у фактичних цінах), тис. грн.	258, 4	560, 8	302, 4	2, 170
Середній товарооборот на 1 м ² торгової площі, грн.	3 793	7 970	4 177	2, 101
Середній товарооборот на 1 торгового робітника (у фактичних цінах), тис. грн.	42 188, 9	83 466, 8	41 277, 9	1,978
Коефіцієнт щільності підприємств (число підприємств на 10 тис. осіб), од.	21	18	-3	0, 857
Коефіцієнт щільності торгової площі (розмір торг. площі на 10 тис. осіб), м ²	1 443	1 244	-199	0, 862
Коефіцієнт щільності торгових працівників (чисельність торгових працівників на 10 тис. осіб), осіб.	130	119	-11	0, 915
Індекс споживчих цін у 2003 р. до 2000 р.	-	-	-	1,141

Дані таблиці 2 свідчать, що в Україні за три роки кількість підприємств роздрібно́ї торгівлі зменшилась на 19, 4 тисяч або на 18, 8 %. Цей процес супроводжувався зменшенням загальної торгової площі на 1 133 тис.м² або на 16, 6 %.

Проте, дещо збільшився середній розмір роздрібного торгового підприємства, тобто середній розмір торгової площі на одно підприємство - з 68,1 м² до 70,4 м².

Відночас треба зазначити, що за цей період значно зросла ефективність використання торгової площі. Одним з варіантів фондівдачі у сфері товарного обертання є обсяг товарообороту на 1 м² торгової площі. Так от, обсяг товарообороту на 1 м² торгової площі суттєво збільшився як у фактичних цінах (більш ніж у 2 рази: індекс динаміки 2,101), так і у порівняних цінах (у 1,8 рази: індекс динаміки фізичного обсягу товарообороту на 1 м² торгової площі становить 1,844).

Ефективність використання живої праці, яка характеризується середнім обсягом товарообороту на одного торгового працівника, за три роки також значно зросла: у фактичних цінах майже у 2 рази, а у порівняних цінах приблизно у 1,7 рази.

Що стосується коефіцієнтів щільності, які характеризують забезпечення населення України підприємствами роздрібною торговою мережею, то усі вони зменшились.

Все це свідчить, з одного боку, про скорочення мережі роздрібних торгових підприємств, а з іншого боку, про підвищення ефективності використання основних засобів і трудового контингенту.

Подальший розвиток інфраструктури товарного ринку у значній мірі залежить від величини інвестицій в основний капітал ринкової сфери. Слід відмітити, що в останні роки в Україні інвестиції у ринкову сферу значно збільшуються, про що свідчать дані таблиці 3 [1, с. 63].

Таблиця 3

Інвестиції в основний капітал оптової і роздрібною торгівлі (у фактичних цінах)

Рік	Інвестиції в основний капітал			
	Всього, млн. грн.	Оптової і роздрібною торгівлі		
		Млн. грн.	% до загальної суми	Темп росту до попереднього року, %
2001	32 573	1 285	3,9	135,8
2002	37 173	2 019	5,4	157,1
2003	51 011	3 276	6,4	162,3

Як видно з таблиці 3, питома вага інвестицій в основний капітал оптової і роздрібною торгівлі у загальному обсязі інвестицій зросла з 3,9% у 2001 році до 6,4% у 2003 році. Обсяг інвестицій у ринкову сферу діяльності збільшився у порівнянні з 2002 роком на 62,3%, а у порівнянні з 2001 роком більш ніж у 2,5 рази.

Проаналізуємо структуру інвестицій в основний капітал оптової і роздрібною торгівлі у 2002 та 2003 роках [1, с. 217; 6, с. 230].

Таблиця 4

Структура інвестицій в основний капітал оптової і роздрібною торгівлі (%)

Рік	Інвестиції в основний капітал оптової і роздрібною торгівлі	У тому числі спрямовані на		
		технічне переоснащення і реконструкцію діючих підприємств, будівель і споруд	нове будівництво (включаючи розширення діючих підприємств, будівель і споруд	підтримання діючих підприємств
2002	100,0	61,0	38,6	0,4
2003	100,0	56,6	43,3	0,1

У 2003 році структура інвестицій в основний капітал ринкової сфери змінилась : зменшилась частка інвестицій на технічне переоснащення, реконструкцію і підтримання діючих підприємств і збільшилась частка інвестицій на нове будівництво. Тобто інвестори почали більше направляти інвестиції на створення нових об'єктів ринкової сфери, що, безумовно, відіб'ється як на збільшенні доходів ринкової сфери, так і на забезпеченні населення торговими підприємствами. Нові об'єкти ринкової сфери більше спрямовані на впровадження нових прогресивних форм організації торгівлі, на підвищення якості обслуговування, на створення матеріальних умов для забезпечення потреб споживачів. Нові об'єкти мають більш високий рівень технічного забезпечення.

Підприємства сфери товарного обертання звичайно мають менший рівень технічного озброєння, ніж підприємства інших сфер діяльності. У ринковій сфері велику роль відіграє людський фактор і значна кількість операцій за своєю суттю не може бути механізована або автоматизована. У той же час у ринковій сфері повинен використовуватися певний набір механізмів та обладнання, які полегшують працю і прискорюють процес купівлі–продажу. Крім того важливу роль відіграє забезпечення підприємств ринкової сфери сучасною комп'ютерною технікою та іншими засобами інформації. Безумовно, що нові сучасні підприємства торгівлі мають можливості для такого забезпечення і це дозволить їм підвищити рентабельність за рахунок скорочення витрат живої праці і зменшити витрати часу покупців, тобто збільшити пропускну можливість підприємств.

На підставі вищевикладеного можна зробити такі висновки. Україна потребує подальшого розвитку інфраструктури ринку, оскільки вона у значній мірі визначає інтенсивність і швидкість ринкових процесів. У першу чергу це стосується створення сприятливих умов для подальшого залучення інвестицій в основний капітал ринкової сфери. Це дозволить поширити мережу підприємств ринкової сфери за рахунок будівництва нових об'єктів і розширення діючих підприємств, будівель і споруд, впроваджувати нові технології і форми організації торгівлі, використовувати сучасне технологічне обладнання, комп'ютерну та іншу інформаційну техніку, створити значну кількість нових робочих місць, підвищити продуктивність праці робітників. Все це призведе до збільшення внеску ринкової сфери у створення валового внутрішнього продукту країни.

Подальші дослідження в цьому напрямі слід зосередити на поглибленні аналізу показників ефективності функціонування ринкової інфраструктури.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2003 рік. – Київ, Консультант, 2004. – 670 с.
2. Статистика рынка товаров и услуг : Учебник / И.К. Беляевский, Г.Д. Кулагина, Л.А., Данченко и др.; Под ред. И.К. Беляевского. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 656 с.
3. Беляевский И.К. Статистика товарного рынка //Вопросы статистики. – 1997. – № 4, С.12-17.
4. Букерель Ф. Изучение рынков / Академия рынка : Маркетинг. – Пер. с фр. – М.: Экономика, 1995. – 180 с.
5. Статистика : Підручник / С.С. Герасименко, А.В. Головач та ін.; За ред. С.С. Герасименко. – Київ : КНЕУ, 2000, С.296 – 320.
6. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – Київ, Консультант, 2003. – 663 с.